Газета издается на балкарском языке с 1924 года.

Интернет-версия: zaman.smikbr.ru

ЗАМАН

2011 жыл 20-чы август, шабат кюн. № №160-161 (18832)

Багъасы 6 сомду

КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИНИ ЭМ ПРАВИТЕЛЬСТВОСУНУ ГАЗЕТИ ВРЕМЯ ГАЗЕТА ПАРЛАМЕНТА И ПРАВИТЕЛЬСТВА КАБАРДИНО-БАЛКАРСКОЙ РЕСПУБЛИКИ

Правительство

Къармашханнга болушлукъ келмей къалмаз

Озгъан орта кюн Правительствону Председатели Иван Гертерни башчылыгъы бла инспекция бардыргъан комиссия Бахсан районну бир къауум эллеринде эмда Бахсан шахарда социальный объектлени болумларына къарагъандыла. Псыхурейде Культура юй артыкъда осал халдады. Аны инженер коммуникациялары тозурапдыла, бир тюрлю оборудование да жокъду.

Иван Гертер мында ишлегенлеге бек айып этгенди: «Шо къабырыгъаларын сюртюрге сизни къолугъуздан келмеймиди? Кесигиз къармашмайсыз, болгъан ырысхыгъызны башыгъызгъа жараталмайсыз, сора биз сизге жангы мекям ишлеп къалай берейик. Мадар этгенлеге, къармашханлагъа болушуругъум да келеди.Бир зат да этмей, ол болгъанын да тозуратып, ахча алып тургъанлагъа уа айып этеме. Алагъа не да бер, бир кесекден тюз аллай халгъа жетдирликдиле. Мен бир ненча кере айтханма, дагъыда къайтарама, республиканы Президенти да хар нени тап халда тутханлагъа болушлукъ этерикди»,-дегенди.

Школгъа баргъанларында уа, ол бек эртте ишленгенин, бу кюнледе уа анда жылыу баргъан системаны толусунлай алышындыра тургъанларын да кёргенлеринде, Сафарби Шхагапсоев, директорлишгендиле.

Элни амбулаториясында тишлеге бакъгъан кабинетте кирген жерде «Бери шприц, къол къапла, дарман да алып келигиз» деген жазыугъа республиканы къуллукъчулары бек сейир этгенди, аны ючюн бу медицина учреждениясы таматаларына къаты эсгертгенди. Ишлене турган футбол майданны къатына келгенлеринде уа, КъМР-ни спорт, туризм эм курортла министри Аслан Афаунов аны жерин къатыландырыугъа, жалгъан кырдык жайыугъа да себеплик этерге сёз бергенди.

Дугулубгей элде тюбешиу.

Комиссияны къауууму.

Бу элде школгъа бармагъан сабийле жюрюген учреждениялагъа очередьле болмагъанларын белгилергачли. 140 жери болгъан сабий садха 115 къызчыкъ бла жашчыкъ жюрюйдюле. Бу мекямгъа тынгылы ремонт этерге, инженер коммуникацияланы алышындырыргъа, жангы мебель да алыргъа керек болгъанын белгилегенди комиссия.

Баксанёнок элде Иван Гертер Культура юйню ремонт этилликлени сметасына къошаргъа айтханды. Алай: «Къарайма да, мында ишлеген беш адам керексиз ахча алып турадыла, энтта да бир келип, быллай халны кёрсем, жаныгъызгъа тиймесин, ремонт этилликлени санындан кетерип къоярыкъма»,-деп тырман этгенди районну башчысына. Ол андан алгъа кирген сабий садны юлгюге келтиргенди. «Аллай башчылагъа бек сюйюп болушлукъ этерикбиз»,- деп къошханды.

Аны бла бирге бахсанчыла Правительствону Председателине районда балала аслам тууа баргъанларын эм шахарда, эллеринде да болгъан садла тарлыкъ этгенлерин белгилегендиле. Артыкъда Баксанёнок, Кременчуг-Константиновская, Кишпек, Дугулубгей элде жангы садла ишлерге, алай бла аланы жерле бла жалчытыргъа кереклисин айтхандыла. Сёз ючюн, Кишпек элде жаланда отуз сабийге жер барды, ары жюрюгенле уа 60 боладыла, очередьде тургъанла да 150. Аны себепли анда бек аздан эки жюз сабийге жери болгъан учреждение керекди. Кременчуг-Константиновскядa отуз беш жери болгъан садха 60 сабий жюрюйдю, кезиулерин сакълагъанла да отуз боладыла.

Сабий садланы юслеринден сёз баргъанда, КъМР-ни билим бериу эм илму министрини къуллугъун толтургъан Сафарби Шхагапсоев 90-чы жыллада элде болгъан 120 жери бла сад балачыкъла из туугъанлары себепли интернат-школгъа берилгенин билдиргенди. Энди мында тургъан сабийлени Нартан элде бек игиге саналгъан интернатха кёчюрюп, мекямгъа тынгылы ремонт этип, битеу керекли затла бла да жалчытып, къагъанакълагъа берирге къолубуздан келликди, дегенди.

Амбулаторияны, Культура юйню, школланы да мекямлары Совет Союзну заманында ишленнгенлерин белгилей, ол: «Колхозла, коммунистле быланы ишлемеселе эдиле, бусагъатда боягъра, сюртюрге да аберри боллукъ тюйюл эди»- деп, аланы сюегенлеге ыспас этгенди.

Бахсан шахарны школларында Иван Константинович аланы къабыргъаларында сурат кёрмючлеге да аслам эс бургъанды. Алай бла Валерий Мухамедович Коковну атын жюрютген 7-чи номерли орта школда Уллу Атаʼ журт урушха къатышханлагъа, къазауатда ёлгенлеге, тарыхха жораланып къуралгъан кёрмючлени бек жаратханды эмда хар школда да ёсюп келген тёлюлени патриот ниетледе юйретир ючюн, аллай затла къураргъа кереклисин белгилегенди.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Итогла

Кредитле тири бериледиле

«Россельхозбанкны» Къабарты-Малкъар филиалында быйылны биринчи жарымыны итоглары чыгъарылгъандыла. Айтылгъан кезиую ичинде ол КъМР-де урлукъ себиу кампаниягъа 1,5 миллиард сом ахча бёлгенди. Ол а, былтыры бу кезиую бла тенглешдиргенде, 2,3 кереге кёпдю. Аны юсюнден бизге филиалны пресс-службасы билдиргенди.

-Бусагъатда эл мюлк товарла чыгъарыучуладан битеу да 129 миллион сомгъа келген заявкалагъа къарала турады. 2011 жылда банк жыллыкъ процент ставкаларын 7,75-10 процентге дери тюшюргенди, кредитле алыуну иги да женгиллетгенди эм заявкалагъа къарауну болжалын къысхартханды. Андан сора да, кредит потребитель кооперациялагъа техникаларын эм оборудованияларын залогга алыу бла кредитле берип башлагъанды, - деп билдиргендиле пресс-службадан.

Ведомствода белгилегенлерине кёре, филиал арбаз мюлклери болгъанлагъа да ахча бергенлей турады. Быйылны аллындан бери алагъа 480 миллион сом багъасы 1881 кредит алыннганды. Ипотечный кредит программа бла 89 миллион сом багъасы 94 кредит, «Автокредит» бла да 20 миллион сом багъасы 50 кредит берилгенди.

2011 жылны биринчи июлуна филиалны кредит портфели 16 миллиард 747 миллион сом болгъанды, ол а, былтыры бу кезиую бла тенглешдиргенде, 89,6 процентге кёпдю. Ол заманда кредитле 8 миллиард 834 миллион сом багъасы берилген эдиле.

Бизни корр.

Тёгерек стол

Къыйын жыл сан бирден уллу кюч салыуубузну излейди

КъМР-де Ич ишлени министерствосунда бу кюнледе бардырылгъан «тёгерек столда» сёз ич ишлени органларыны, ич аскерлени, Федеральный миграция службаны баш магъаналы ишлерини юслеринден баргъанды. Акъылбалыкъ болмагъанлары араларында аманлыкъ ишлени азайтыу аладан бириди. Ол жаны бла не мадарла этилгенини юсюнден КъМР-де Ич ишле министерствону бёлюмюню таматасы полицияны полковниги Зураб Афаунов билдиргенди.

Ол кёргюзтген шартлагъа кёре, жылны башындан бери 232 рейд бардырылгъанды, законнга бузукълукъ этген 141 сабий эсепге алынгнганды, 66-сы да битеулю билим берген учреждениялагъа окъууларын бардырыргъа къайтарылгъандыла. Жылны озгъан жети айыны ичинде къарар адамлары болмай къалгъан 133 сабий ачыкъланнганды, аладан алтмыш бири тюрлю-тюрлю медицина учреждениялагъа салынгнганды, дагъыда 9-су билим бериу учреждениялагъа, 36-сы ата-аналарыны неда законну келечилерине берилгендиле.

-Быйылны 2-чи августуна дери акъылбалыкъ болмагъанланы ишлери жаны бла бёлюмледе эсепде 282 сабий эмда 65 ата-ана неда осуйлукъ этгенле турадыла. Ала бла юйретиу, профилактика иш къаты бардырылады. Мындан ары осал ишле болдурмазча, правогъа бузукълукъ эмда сабийлеге къатылыкъ этмезча иш бардырылады.

Этилген мадарлагъа да къарамай, сабийле къатышып болдурулгъан осал ишлени саны алыкъда да аз болмагъанды. Аманлыкъчылыкъ этип ич ишлени бёлюмлерине 276 акъылбалыкъ болмагъанладан 276-сы келтирилгендиле, аладан 177-си школланы окъуучуларыдыла, 92-си бир жерде да окъумагъанладыла зм ишлемегенледиле.Сабийлерин тийишлиликде юйретиуге эс бурмагъанлары кочюн жууапха ата-аналадан экеулен тартылгъанды,-дегенди полицияны участка уполномоченныйлерини эмда акъылбалыкъ болмагъанланы ишлери жаны бла бёлюмню таматасы Зураб Афаунов.

Профилактика ишни формаларыны эм амаллары юслеринден айта, ол жаш адамланы араларында тюрлю-тюрлю конкурсла, викторинала бардырыуну хайырлыгъа санагъанды. «Законну рыцарьлары» деген республикалы конкурсха къыркъ минг окъуучу къатышханды, алада наркоманияны, игичиликни, терроризмни, экстремизмни адамгъа келтирген хаталары туура этилгендиле, ала бла байламлы эмда башха аманлыкъ ишле этленле къаллай жууапха тартылгъанларыны юсюнден да айтылгъанды.

Ахыры 2-чи бетдеди.

Эсгертиу

«Заманнга» жазылыргъа энтта да онг барды

Хурметли жамауат!

Бир тюрлю сылтаула бла сиз 2011 жылны экинчи жарымына «Заманнга» жазылламай къалгъан эсегиз, халны тюзетирге онг барды. Жазылыуну 30-чу августха дери жарашдырсагъыз, газетибизни 1-чи сентябрьден алып башларыкъсыз.

Тёрт айгъа жазылыуну багъасы 237 сом 40 капекди.

«Заман» газетни редколлегиясы.

Бизни индексибиз - 51532

Табийгъатны къылыкълары

Дамбаны оюлгъан жери тюзелтилгенди

Нальчик черекде, Нартан элни тийресинде май айда къутуруп келген суула онг жагъада узунлугъу 60 метр болгъан бегейтилген участканы оюп кетген эдиле. Чегем муниципальный районну жер-жерли администрациясыны башчысыны обращениясы бла Къабарты-Малкъарны Табийгъат байлыкъла эмда къудуретни сакълау жаны бла министерствосу къыйын болумланы болдурмау жаны бла мадарланы планын жарашдыргъанды эм къутургъан суула салгъан хатаны кетериу жаны бла да мадарла этгенди. Министерствону тилеги бла «Ассо» жюрулуш-монтаж фирма (таматасы Насталаны Алик) суу черекни ортасына кетер ючюн, эки кере да индекле къазгъанды, ол а жагъагъа суу басымны азайтыргъа онг бергенди.

Ишни экинчи кезиуюнде къоруулаучу дамбаны жангыртыу болгъанды. Министерствону тилеги бла Жууапха тартыуну юсюнден сюдню онооун толтуруучу федеральный службаны къурулуш управлениясыны таматасы Хасин Хамизов 20-шар тонна кётюрген эки эм он тонна кётюрген бир самосвалла бёлгген эди. Ала объектге 1650 тонна кондициягъа жетдирилмеген эм хазыр темир бетон ташыгъандыла. «Каббалкмостстрой» ачыкъ акционер обществону къурулуш организациясыны директору Къаншоуби Гергов Т-170 бульдозер бёлген эди, ол а келтирилген материалла бла дамбаны оюлгъан кесегин жамагъанды.

Бизни корр.

Жангылыкъла

Хурметлеу

Иги судьягъа саналгъанды

Кёп болмай СКФО-ну Боксдан федерациясыны сыйлы вице – президенти, КъМР-ни Боксдан федерациясыны президенти, РФ-ни сыйлы тренери Жаболаны Серго Дагъыстандан къайтханды. Аны ары боксдан РФ-ни биринчи чемпиону, спортну мастери Мурат Гамзаевни хурметине аталгъан битеуроссей эришиуге чакъыргъан эдиле.

Ол хар жылдан бардырылады, Серго уа ары экинчи кере Москвады бла Германияны боксдан баш судьясы, СССР-ни чемпиону Леонид Гильдинни тилеги бла баргъанды. Ол эришиуде «А» классда рингге чыкъгъанланы аралларында бек иги судьягъа саналгъанды. 2010-2011 жыллада судьяланы араларында да, биринчи жерге тийишли болуп, грамота алгъанды. Жаболаны Серго дагъыда РФ-де биринчи АИБА-ны бла ЕАБА-ны халкъла аралы категориялы судьясыды.

Б изни корр.

Саугъалау

Сыйлы атларын къоруулагъандыла

РФ-ни Билим бериу эм илму министерствосуну 2011 жылда 5-чи августда 2188-чи номер бла чыкъгъан буйругъуна кёре, бийик художестволу даражада ишлеп, усталыкъларын ёсдюрюп, сабийлени бла жаш тёлюню юйретиуде ахшы жетишимле этгенлери ючюн «Юлгюлю сабий коллективле» деген сыйлы ат бу коллективлеге аталгъанды: «Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъ арасыны» къошакъ билим бериу къырал учреждениясы «Нальчанка» халкъ тепсеу ансамблине, «Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъ арасыны» къошакъ билим бериу къырал учреждениясы «Свеча» литература студиясына, «Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъ арасыны» къошакъ билим бериу учреждениясы «Глория» спорт эм бальный тепсеу ансамблине, «Сабийлени бла жаш тёлюню чыгъармачылыкъ республикалы дворецини» къошакъ билим бериу учреждениясыны «Асса» халкъ тепсеу ансамблине, Прохладный шахарны муниципальный билим бериу «2-чи номерли гимназияны» «Стиль» тепсеу ансамблине, Прохладный шахарны «Сабий чыгъармачылыкъ ара» муниципальный билим бериу учреждениясы къошакъ билим бериу «Антураж» мода школ театрына.

ЖКХ

Программаны толтура

Саулайда республикада алып къарагъанда, адамланы суу бла жалчытыу система шёндю тап халда ишлейди. Бир къауум элледе бла шахарлада кюнню исси кезиуюнде аны тыйылгъаны адамла бахчаларын сугъарып тургъанлары бла байламлыды. Бу проблеманы хар юйге да тергеген приборла салгъанда тамамларгъа боллукъду.

Суу ызланы ишлерча халда тутаргъа деп, аланы бютюнда бек тозурагъан жерлерин белгилейдиле эм анда ремонт ишлени бардырадыла. «Къабарты-Малкъар Республиканы жашау журт-коммунальный мюлкюн 2011-2015 жылланы ичинде жангыртыу эм аны ишин жангыча тюрлдендириу» деген республикалы целевой программаны жашауда бардыргъан кезиуде быйыл бир къауум ишле этилликдиле. Аланы санында 52,4 километрде тозурагъан суу ызланы, 1,4 километрде эски канализация сетьле алышындырыллыкъдыла. Дагъыда 22 котёлла, 3,7- километрлик жылыу баргъан ызла да жангыртыллыкъдыла эм бир автономный котельня ишлениркди.

УЛБАШЛАНЫ Мурат.

Презентация

Жоллагъа - шёндюгюлю техника

Къабарты-Малкъар Республиканы Транспорт эм жол мюлк министерствосунда, аны пресс-службасы билдиргеннге кёре, «Меркатор Холдинг» чекленнген жууаплылыгъы болгъан обществону менеджерлери бу предприятие чыгъаргъан жол -къурулуш эм коммунальный энчи техниканы презентациясын бардыргъандыла. Предприятие дагъыда автомобиль жоллада бла жашау-журт коммунальный мюлкде ишлеген техниканы чыгъарыуда Россейде эм уллу «Комплексные дорожные машины им. М. Калинина» заводну, Швейцариядан эм АБШ-дан аллай фирмаланы дилериди.

Презентациягъа министерствону, Нальчик шахарны администрациясыны эм республиканы жол организацияларыны келечилери къатышхандыла. Анда жоллагъа къарагъан, къыш кезиуде алагъа реагентле сепген эм башха шёндюгюлю оборудованияла кёргюзтгендиле.

Бизни корр.

Тюбешиу

«Радугада» - украинлы жырла

16-чы августда республиканы «Радуга» саулукъ кючлеу арасында, Къабарты-Малкъарны Жаш тёлюню эм жамауат биригиулени ишлери жаны бла министерствосу къурап, анда солугъанланы КъМР-де «Днипро» атлы украинлы маданият миллет араны келечилери бла тюбешиулери болгъанды.

Тамара Сидорова бла Людмила Стаценко сабийлеге Украинаны тарыхыны, адет-тёресини, маданиятыны юсюнден кёп сейир хапарла айтхандыла. Андан сора да, ол халкъны миллет кийимлерин, белгилерин кёргюзтгендиле, украинлы бандуристлени юслеринде китапла бла шагъырейлендиргендиле. Мероприятие украин халкъ жырланы жырлау бла бошалгъанды.

КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия .

Шимал Кавказ кюн сайын 2 бет

Керти шуёхлукъну белгиси 5 бет

Америкада - таулу менеджер 5 бет

Бек хайырлы дерсле 6 бет

Къармашханнга болушлукъ келмей къалмаз

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Комиссияны къауулу Бахсан шахарны «Галактика» жаш тёлю арасына киргенинде уа, анда уллу телевизор бла жаш адамла фильмге кьарай тура эдиле. Аны алайлыгъын Правительствону Председатели артыкъ жаратмагъанды, жаш тёлюге аллай фильмле кёргюзте турсагъыз, аланы акъыллары терсине айланмай къаллыкъ тюйюлдю, ёсюп келген къызланы бла жашланы патриотла болургъа юйретирге, тарыхдан хапарлы болургъа, билим алыргъа, компьютерни билирге итиндирирге керекди, ара аны ючюн къуралгъанды деп къаты чертгенди эмда жаш адамла бла ушакъ этгенди.

Шахарда эртте заманлада ишленнген клубладан биринде уа къабыргъада Ленинни бла Сталинни, аланы араларында уа оракъ бла салтаны суратлары тагъылып тургъанларын кёргенде, Правительствону башчысы, сейирге къалып: «Аланы, бир амал болуп, кетермегиз, аллай затны шёндюо кёп жерде кёрлюк тюйюлсе, ол, не десенг да, бизни тарыхыбызды»,-дегенди.

Районну администрациясыны башчысы комиссиягъа районда спортха уллу эс бурулгъанын айтханды. «Бизде онбеш футбол майдан барды, дагъыда экиси бардырыуну, осал къылыкъладан айырылыуну ниетлерин жайыу, фахмулу сабийлени ачыкълау эмда алагъа андан ары айныргъа себеплик этиу, жаш тёлю бла ишлерик кадрланы хазырлау.

Шарт айтханда уа, министерство СПИД-ге къажау кюреш бардыры эмда профилактика ара, КъМР-ни Саулукъ сакълау министерствосу, «Точка опоры» жамауат организация, Муслиманланы дин управлениясыны келечилери бла бирге шахар клиника больницаны жукъгъан ауруулагъа бакъгъан бёлюмюню арбазында ВИЧ-инфекциядан ёлгеннлени эсгериую кюнюне аталгъан акция бардыргъанды. Тютюн ичиуге къажау халкъла аралы кюнде шёндюгюлю гуманитарный академияда окъугъанла бла бирге Нальчикни культура эм солуу паркында «Тютюнню орунуна конфет» деген акция къуралгъанды. Ол кюн дагъыда саулукълу жашау бардыруну магъаналылыгъыны эм хайырлылыгъыны юсюнден жазылгъан энчи къагъытла да юлешиннгендиле.

Студент жаш тёлюню арасында правогъа бузукълукъ этиу неге келтирирге боллугъу КъМР-ни бийик окъуу юйлерини проректорларыны къатышыулары бла бардырылгъан «тёгерек столда» сюзюлгенди . Сабийлеге къошакъ билим берген муниципальный учреждение «Сабий эм жаш тёлю чыгъармачылыкъны шахар арасы» бла бирге экономика-право лицейде «Жаш тёлю эм закон» деген интеллектуальный-право юнла бардырыгъанды. Анга республиканы башланнган эм орта профессионал билим берген окъуу юйлерини сегизиси къатышхандыла.

«Тёгерек столну» ахырында анга къатышханла журналистлени сорууларына жуаппла бергендиле. Бу жыйылыуда кётюрюлген битеу вопросларгъа кёре тийишли рекомендацияла къабыл кёрюлгендиле.

ДАЛХАТЛАНЫ Марзият.

Суратны автор алгъанды.

Иван Гертер Бахсан шахарда «Галактика» арада жаш тёлю бла тюбешгенди.

Баксанёнок элде бек иги сабий садда.

Къыйын жыл сан бирден уллу кюч салыуубузну излейди

Ахыры. Аллы 1-чи бетдеди.

Полицияны къуллукъчу акъылбалыкъ болмагъанла къауум-къауум болуп этген аманлыкъчы ишлени саны,ол санда урлау, тонау эмда бек кюйсюз аманлыкъчылыкъ этгенле азайгъанларын, дагъыда отчёт кезиуню ичинде акъылбалыкъ болгъанланы аралырында адам ёлтюрген неда экстремист эм террорист ишлеге къаушханла болмагъанларын ыразы болуп билдиргенди.

Белгилисича, жоллада аварияда сабийле кёп ачыйдыла.

КъМР-ни Ич ишлерини УГИБДД-сыны таматасыны экинчиси Владимир Котепахов аны баш сылтауун абаданланы кереклисича сакъ болмагъанларында, уллу кёллюлюклеринде неда жууапсызлыкъларында кёреди. Ол билдиргеннге кёре, жылны озгъан жети айыны ичинде оналты жыллары жетмеген сабийле бла отуз бир жол-транспорт авария болгъанды. Алада, насыпха, ёлгенле болмагъандыла, алай 32 адам ачыгъанды.

Владимир Котепахов аварияланы асламысы сабийлени жай солуу кезиулеринде эм ала бошалгъан биринчи кюнледе болгъанын да белгилегенди. Аны бла байламлы ата-анала сабийлери школгъа барырдан бир экю кюн алгъа алагъа жолда жюрюню жорукъларын дагъыда бир керге эсге салырларын, аны къой, жолдан ётдюрюп, юлгю кёргюзтюрлерин да тилегенди. Водительле да, ол затланы эсге алыпп, бютюн сакъ болурларын эсгертгенди. Жолда жюрюню къоркъуусузлугъун коммунальный мюлкде ишлегенле да жалчытыргъа кереклисин чертгенди.

КъМР-ни Жаш тёлюню эмда жамауат биригиулени ишлери жаны бла министерствосуну бёлюмюню таматасы Аслан Текуев акъылбалыкъ болмагъанла бла ишлеуде аланы бёлюмлери, саулай ведомство да тамамлагъан борчланы бир къауумларыны юслеринде айтханды. Ала быладыла: саулукълу жашау ды деп къаты чертгенди эмда жаш адамла бла ушакъ этгенди.

Бир бирине билеклик эте

Тау эллеге пассажирлени жюрютген бир заманда да тынч болмагъанды. Аны алайлыгъыны Чегем ауузунда ырхы суула жолгъа уллу халеклик салгъанларындан ачыкъланнганды. Анда жашагъанла къыйналмазма шофёрланы ишлегенлерине, бир бирине билеклик этгенлерине кёпле бюсюореген эдиле.

Тохаланы Исхакъ бла Беппайланы Сагъыт адамланы Тёбен Чегемге, Хушто-Сыртха жюрютедиле. Башында айтханымча, къыйын болумлада да жолгъа чыкъмай къалмагъандыла. Жыйырма жылгъа жуукъ бир машрутда ишлеген водительни «Нальчикавтотранс» муниципальный унитар предприятияда намыслары жюрюйдю.

МАМАЙЛАНЫ Алий.

Солдан онгнга: Тохаланы Исхакъ бла Беппайланы Сагъыт.

Сюдлюк иш

Малкъарлы старейшинала Госфинмониторингден миллион сом даулагъандыла

«КъМР-ни Малкъар халкъыны старейшиналарыны совети» деген жамауат организацияны башчысы Сабанчыланы Исмайыл Москваны Мещанск район сюдюне Россфинмониторингине излем заявление берген. Ол ведомстводан бир миллион сом дау этгенди советни экстремист организацияла бла бирге исламлы фундаменталистлени эм ультраправый миллетчиле бла бирге тизмеге къошхаланы ючюн.

Бу даулашны «Российская газета»да къыза тизгинге Россфинмониторинг иги кесек адамны эм организацияланы терроризмге тенг этип къошханы къозгъагъанды. Ол тизгин эки кесекден къуралгъанды: биринчи кесегинде 104 тыш къыраллы биригиуле эм 401 тыш къыраллы экстремистле бардыла. Экинчи кесегинде Россейден 46 организация эм 1,51 минг адам.

Ол тизмеде биринчиледен бири болуп Малкъар халкъны старейшиналарыны совети жазылыпды. Тизме басмаланнгынчы, совет республиканы территорияснда ачыкъ халда ишлеп тургъанды.

Къара тизмеге къошуу, советни намысына къаты урум болгъандан сора да, кредит организацияла аны бла келишмиле этмезге эркин боладыла, битеу финанс операцияла эки суткагъа тохтатылыргъа керекдиле, аны юсюнден битеу тийишли органлагъа да билдириледиле. Ма аны ючюн «Российская газетада» басмаланнгандан сора террор бла къалай байламлыкъ жюрютгенлерин старейшинала сюдню юсю бла ахырына дери билирге сюйгендиле.

- Ол адамны эсине келмезлик затды. Бизни председателибиз Сабанчыланы Исмайыл КъМР-ни Президентинде Жамауат советни членди. Республиканы башчысы неси окъуна ол анга председательлик этип турады,- дегенди советни члени Бахаутдин Этезов. Андан сора да, Жамауат советни къурауну юсюнден 15-чи июльда кьабыл этилген указда айтылгъаныны кёре, анга экстремист мураты организацияла кирмейдиле.

Росфинмониторингде, «Известиягъа» айтылгъаныны кёре, этилген даугъа артыкъ уллу эс бурмагъандыла, аны кюч структуралагъа жиберип къойгъандыла.

Тюз этгенди сюдге бергенлерин – эркиндиле алай этергеге,-деп билдиргенди финансла жаны бла терроризмге къажау кюреш Управлениясы башчысы орунбасары Валерий Макешин. - Былайда бизни терслигибиз жокъду, биз тизмелени кюч ведомствола эм Юстиция министерство берген шартлагъа кёре жарашдыргъанбыз.

Старейшинала не аз да ишекли тюйюлдюле тизмеге бошдан тюшмегенлерине, нек дегенде ала республиканы властьларыны кёзлеринде чып кибикдиле. Организацияны намысы КъМР-ны халкъыны жартысыны арасында бийик даражада жюрюйдю, жерле бла хыйлачылыкъ этген власть къоллулагъа къажау кюрешгени ючюн.

Алай эсе да, битеу бу къаугъала кётюрюлмей къалыргъа боллукъ эдиле. 2008 жылда республиканы прокуратурасы Къабарты-Малкъарны башчысы Арсен Каноковха жораланнган бир бёлек публикацияны ачыкъ этергге къоймагъанды. Старейшинала ишни сюдге берирге оноулашхандыла, ол оноу жаны Нальчикни шахар сюдю, андан сора республиканы Баш сюдю къажау болгъандыла. Старейшинала жанлы жаланда Россейни Баш сюдю болгъаны, республиканы сюдлерини оноуларын да кётерип. Андан сора Къабарты-Малкъарны прокурору Олег Жариков старейшиналадан халкъ аллында кечигинлик окъуна тилеген эди.

-Болмагъанды башындан «старейшиналагъа» басынчакълыкъ этигиз деген оноу, тюзюн айтсакъ, аланы юслеринден бир киши да тарыкъмагъанды,- дегенди республиканы прокуратурасыны келечиси. Андан ары ол айтылгъан организация жабылып эди, биз аны юсюнден Росфинмониторингге билдиргенбиз. Организация ачыкъ ишлеп башлагъаныны юсюнден а алагъа хапар билдирилген болмаз эди. Росфинмониторингде да алай болгъан болур, - дейди.

- Аллай тизме биринчи кере басмаланнганды. Аны къурауда ведомствола барысы да бирча иги ишлемегендиле. Ол энди иги къураллыкъды. Сизни йинандырама, жангы тизмеде Старейшиналаны совети болмазлыгъына, - дегенди Валерий Макешин.

Дмитрий ЕВСТИФЕЕВ.
«Известия» газетден.

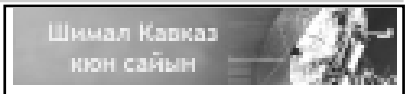

Фермерлеге тракторланы ачхычларын бергендиле

Рф-ни биринчи вице-премьери Виктор Зубков эм «Росагролизинг» компанияны генеральный директору Валерий Назаров «Беларусь» деген беш жангы тракторну ачхычларын ол жерли фермерлеге бергендиле. Виктор Зубков бек тюз этесиз жаш тёлюню эл мюлкде ишлерге къатышдыргъаныгъызны, дегенди.

«Росагролизинг» компанияны пресс-секретары Сергей Селиванов ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине ангылатханына кёре, ол беш машина ишни ал атламыды. «Жуукъ заманны ичинде Елабужск автомобиль завод Волгоград областыны эл мюлкде урунналарыны «Беларусь 1221» тракторладан 150-син берликди. Аллай машинаны бирини багъасы 1,5 миллион сомду. Биз а аланы 1,23-шер миллион сомгъа сатабыз, аланы чыгъаргъан завод бла келишип», - дегенди Селиванов.

Олимпиадада объектлени – графикге кёре

Сочини 2012-2013 жыллада бардырыллыкъ Олимпиада оюнлагъа къатышырыкъланы кюнакъ этерик юйле айтылгъан болжалгъа хазыр боллукъдула. Алай боллугъуна ышанганын Сочиге экикюнлюк болжал бла келип, ишле къалай баргъанларын кеси кёзлери бла кёрген, Халкъла аралы Олимпиада комитетни Координация Советини председатели Жан-Клод Килли билдиргенди.

Аны айтханына кёре, Сочи хазыр болгъан объектлени хайырланыугъа бере башлагъанды. «Биз бек ыразыбыз Оюнлагъа деп ишленирик отельле бла кюнакъ юйле заманларында бите баргъанларына. Биз хар кюрулушла баргъан жерледе болгъанбыз, 2012-2013 жыллада хайырланыргъа бериллик объектле кюнакъланы эм Олимпиадагъа къатышырыкъланы алыргъа эм хар не жаны бла да жумушларын этергге хазыр боллукъларын кёргенбиз», - дегенди Килли.

Россейлиле Сочини сайлайдыла

Россейлиле бек жаратхан курорт - Краснодар крайны Сочи шахарыды. Экинчи жерде Анапады, Геленджик а ючюнчюдю. Аллай оюм этгендиле «Алеон» компанияны аналитиклери турист агенстволаны араларында бардырылгъан сорууланы итогларына кёре. Рейтинг «къатапа сезонну» кезиуюне онлайн-бронлау системагъа кёре 1-чи сентябрьден 1-чи октябрьге деп жарашдырылгъанды. Ол кезиулеге деп кеслерини заявкаларын эки минген аслам турист агентствола бергендиле.

Сибирьде жашагъанла артыкъда бек сюеди Сочини. Сибирь Федеральный округда жашагъанланы солургъа чыкъгъанларыны 55 процени бу курортну бек жаратадыла. Ара эм Шимал Кавказ округлада жашагъанланы да 53-54 процени Олимпиада оюнланы ара шахары боллукъ курортда солургъа угъай дерик тюйюлдюле. Югну тёбен жанында жашагъанла уа Анапаны сайлайдыла (44 проценти).

Сочини аты айтылгъаны – тап жерде орнатылгъаныды. Суптропикалы къудурет мында жууунуу кезиуню иги кесекге созады, ол а «къатапа кезиуде» солургъа сюйгенлеге аламат заманды.

Шимал Осетия Суворов училищени сакълаялды

Россейни Къорууланыу министерствосу кетерирге деген Шимал Кавказдагъы Суворов училищени чачдыртмагъандыла Шимал Осетияны властьлары. Энди бу окъуу организация республикалы бюджетни балансына бериллик, деп билдиргендиле ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине республиканы парламентини пресс-службасында.

- Шимал Осетия кыраланы Къорууланыу министерствосунда Шимал Кавказ Суворов атлы аскер училищени чачмагъыз деген тилегин къабыл кёрюп, аскер ведомство битеулю билим берген бу федеральный кыырал учреждениясы Шимал Осетияны оноуына берирге, аны ырысхы комплексин да республиканы иелигине берирге деп оноу этгенди. Бу иш бла байламлы РФ-ни Правительствосу бегимни проектин келишдирирге деп регионну оноучусу Таймураз Мамсуровха жибергенди, деп билдиргендиле ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине республиканы парламентини пресс-службасында.

Шёндю айтылгъан училищеде Россейни 28 регионундан келген 300-ден аслам студент окъууну бардыра турадыла. Окъуу учреждение уллу усталыкълары болгъан кадрла эм шёндюгю ырысхы-техника база бла жалчытылыпды.

Къурулуш отрядланы къымыдаулары айныйы барады

Шимал Кавказда Битеуроссей студент къурулуш отрядлагъа Россейни шахарларындан къатышханла Шимал Кавказ турист кластерни къурауда жаш тёлюню арасында жюрюген терс оюмланы къутуругъа болушурукъдула, дейди «Россейли студент отрядла» деген Битеуроссей организацияны оноучусуну орунбасары Михаил Киселёв.

Аны айтханына кёре, быйылны жайында Сочини олимпиада объектлеринде Россейни 33 регионундан, СНГ-ни бла Прибалтикаы сегиз къыралларындан келип, 1600-ден аслам адам ишлей турадыла. Аланы санында Шимал Кавказдан, Шимал Осетиядан, Къабарты-Малкъардан, Пятигорскеден эм Ставропольдан келген отрядла артыкъ чертип айтылгъуа жигер урунадыла.

- Битеуроссейли проектледе, Кавказны юсюнден терс оюмланы ууатып, Кавказны жаш тёлюсюн иги жаны бла кёргюзтюрге кюрешбиз, алай да этебиз, - дегенди Киселёв.

Къурулуш отрядланы къымыдаулары аслам санда къурала, кюч ала баргъанлары, бютюнда уллу проектлени жашауда бардырып башларгъа итиндиреди къураучуланы.

Дагъыстанда терактны тыйгъандыла

Халкъ сакъ болгъаныны хайырындан Дагъыстанда уллу теракт болдурмазча этилгенди. Аны юсюнден ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине террористлеге къажау кюрешни Миллет араны информация агентствосуну келечиси билдиргенди.

Хасавюртда жашагъанла киймиле, харакетле сатылыучу базарны къатында ВАЗ-2106 автомобиль турады, ичинде адамы болмай, андан бир хата чыкъмагъы эди, деп билдиргендиле. Машинагъа къарагъандыла. Аны арт шинтиклерини орунларына базыкълыгъы 55 сантиметр, узунлугу 1 метр чакъла болгъан, ичи чаудырыучу устройство бла темир кесекледен толгъан быргъаныы тапхандыла эм гидродинамика амал бла къолдан жарашдырылгъан бомбаны атылмазча этгендиле. Бомба 100 килограмм тротилни кючю тенгли бир эди.

Террористлеге къажау кюрешни Миллет комитетини информация арасыны келечиси ол тийреде жашагъанлагъа жюрек ыразылыгъын билдиргенди эм аланы сакълыкълары, Хасавюртда уллу теракт болдурмазча этип, кёп адамны ёлюмден къутхаргъанды, деп билдиргендие.

Сарыуек тас болгъанды

Краснодарда «Солнечный остров» деген паркны тийресинде узунлугъу метр чакъла бир болгъан сарыуекни излейдиле. «Бу операциягъа къутхарыучула, ол тийреде жашагъан адамла, зоопаркны ишчилери къатышадыла», - деп билдиргендиле ИТАР-ТАСС-ны корреспондентине Гражданланы къорулуачу шахар управлениясында.

Бу суу жаныуарны биринчи болуп Старая Кубань деген кёлде жарау эте тургъан краснодарчы спортсменле кёргендиле. Къайыкъладан бири аны юсюне минерге аздан къалгъанды. Сарыуек да терк букъгъанды къамишле ичине, андан сора кёрюнмегенди, излеучюле суу жагъалагъа, ташла юслерине эт эм башха ашлаула салып юкюешген эселе да.

Къурулушчуланы эм спортсменлени айтханларына кёре, сёз нил сарыуекни юсюнден барады. Ол 6 метрге дери ёсерге боллукъду. Аны иеси табылса, хар зат да ол заманда ачыкъ боллукъду, кёлге сарыуекни да ол жиберген болур.

КУЛЬТУРА

Керти шуёхлукъну белгиси

Кёп болмай КъМР-ни Культура министерствосу, Культура фонду эм украинлыланы культура аралары украин литератураны классики Марко Вовчок (1833-1907жж.) туугъанды 178-жыллыгъын бла ауушханды 104 жыл болгъанын белгилегендиле. Ол а жазыучуну Долинск тийресиндеги юйюню-музейини арбазында бардырылгъанды. Анда республиканы культура министрини орунбасары Къарчаланы Аминат, Культура фондну таматасы Владимир Вороков, белгили къурулушчу Виктор Попович, КъМР-ни Художниклерини союзуну жууаплы секретары Нелли Сундукова, КъМР-ни Жамауат палатасыны члени Мария Котлярова эм украинлыланы культура аралары башчысы Светлана Харенко болгъандыла.

Бу ишни магъаналылыгъын хар сёлешген да черте эди, нек деген-де Марко Вовчокну жашауу, чыгъармачылыгъы да биогюнлюкде да малкъарлыланы бла къабартылыланы культураларыны бир кесегине саналады. 1906 жылда сайлагъан эди ол Нальчикни Долинск тийресинде бек ариу жерни-жашауун былайда ётдюрюргe эди муратты. Былайдагъы табийгъатны ол бек жаратхан эди, саулукъгъа багъыу амалланы да толу ангылап.

Къонакълагъа украин диаспораны келечилери тюбеген эдиле, халкъ жырларын да жырлап. Нелли Сундукова уа музейге художник Кочергинни «Эски Нальчик» деген суратын саугъа этгенди. «Киевдеги украинлыланы товариществолары» уа сыйлы дипломлаы Гелястанланы Ахматха, Владимир Вороковха, Виктор Поповичге эм Хочуланы Алийге бергендиле – ала Марко Вовчок эсде къалырча этген ишлери ючюн.

Жазыучуну арбазындагъы эсгертмени скульптору уа эндигe дери белгисизлей къалгъанды. Аны юсюндеи сейир шартны айтханды былайда жыйылгъанлагъа музейни библиотекасыны алгъынгы таматасы, мында 1960-1975 жыллада ишлеген Дина Михайловна Асфарова. «Ол заманлада бери Украинадан кёп адам келиучю эди, ала музейни дайым жокъларгъандыла, бек ыразы эдиле аны болгъанына да. Ма аланы акъылларына келген эди Марко Вовчокга эсгертме салыргъа», - дегенди ол.

Жазыучу тиширыуну статусын, ол актха кёре, 1972 жылда горисполкомну онууу бла Дина Михайловна темир жолну вокзалында алгъанды. Аны ауурлугъу 4 тонна эди, бийиклиги уа – 2 метр бла 65 сантиметр. Автору уа жаш скульптор Василь Фещенко болгъанды. Марко Вовчокну бронзадан этилген скульптурасы Киевни скульптура комбинатында 1972 жылда хазырланнганды.

Бек алгъа уа, жазыучуну къабырында темир жор (христиан динни белгиси) салынып эди. Марко Вовчок асыралгъан жерде биринчи эсгертме 1954 жылда КъМАССР-ни Министрлерини Советини онууна кёре салынгъан эди. Аны автору тиширыу эди, Гриц-Германович. Эсгертме, бетондан бла акъ цементден ишленип, былай къарагъанда, кеси да мермерге ушагъанды. Аны бир мегенле уа ол акъ мерменден ишленнгени деп жазгъандыла, дегенди Асфарова, бу скульптураны тарыхыны юсюндеи айта.

Марко Вовчокну аты эсде къалырча этиу ишле аны бла бошалмагъандыла. Озгъан ёмюрню 60-чы жылларында, деп эсгереди Дина Михайловна, музейге жаш адам келеди. Артда белгили болгъаныча, ол Киевни къырал университетини скульптура факультетини студенти Василь Фещенко эди. Ол Арменияда, Гюржюде, Дюгерде да болуп, Нальчикге алай къайтхан эди. Аны аллай узун жолоучулугъу диплом ишине модель изилеу бла байламлы болгъанды. Жаш скульптор Марко Вовчокну сыфатында, тохтайды. Ол Нальчикге дагъыда бир ненча кере келликди, скульптурасын аны сыфатына келишдирирча. Артда ол аны скульптурасыны проектин беш белгиге къоруулайды. Аны модели Москвадагъы зональный кёрмючге да тюшеди, анда Фещенкогъа алчы жерни да бередиле. Алай скульптураны жезден этерге Васильни ахчасы болмагъаны себепли Къабарты-Малкъарны бла Украинаны башчылары бирлешип ишлетедиле. Кеси да ол эки республиканы арасында шуёхлукъну белгиси болургъа керек эди.

Проектни башчысы уа СССР-ни халкъ художникри, Тарас Шевченко атлы Къырал саугъаны лауреаты, Соцалист Урунуу Жигити Александр Ковалёв болгъанды – жюз скульптура чыгъарманы автору. Сёз ючюн, аны Киевде А.С. Пушкинге этгени СССР-де бек иги скультураладан бирине саналгъанды. Бюгюнлюкде В.Фещенко Украинаны художестволу фондунда ишлейди. Фахмуху ючюн къыр – «Украинаны сыйлы художниги» болгъанды ол алгъа, андан сора «Украинаны халкъ художниги» деген даражалы ат да алгъанды.

1984 жылда В.Фещенко бизни республиканы Сыйлы грамотасы бла саугъаланнганды. Андан бир жыл алгъа уа Марко Вовчокну 150-жыллыгъына аталгъан байрамлы ингирде Къулийланы Къайсын бла Адам Шогенцуков да сёлешген эдиле.

1977 жылда Марко Вовчокну эсгертмеси аны юйюню-музейини арбазында салынады, анга керекли ахча уа республиканы курортуна бёлюнгенн ахчадан алынгъан эди. Байрамлы халда уа аны 1978 жылда августну ал юкнлеринде ачхандыла. Узун жыйырыгъы бла сюйдюмлю тиширыу къолунда да китапчыкъны тутуп сюеле эди.

Озгъан ёмюрню къыйын 90-чы жылларында музейни фондун сакълар ючюн, жигер кюрешгенди аны ол замандагъы директору, СССР-ни Журналистлерини союзуну члени, белгили искусствовед Майя Петровна Романенко.

АЙЛАНЫ Светлана.

Кёз къарам

Айырылыудан хазна хайыр чыкъмаз

ГКЧП-дан жыйырма жыл озгъандан сора

Жер жюзюнде андан акъыллы адам жокъ эсе да, къыралны онууун биреуленни къолуна берип къояргъа жарамайды. Ол мени энчи оюмумду. Сталинни Аллах этдиле да, ол а керти окъуна кесин алай сунуп къойду. Андан не хата келгенин а барыбыз да билебиз. Бир адамгъа табныыуну къара палахыны ызы бюгюн да толусунлай къуруп кетмегенди.

Совет Союз чачылгъаныны баш сылтауна да мен аны санайма. Горбачевну запад къыраллада бек ариу кёрединe, бютюнда Англияда бла Германияда. Не ючюн? Демегинли Союзну бузуууну башламчысы болгъаны ючюн.

Женгил акъыллы, дертли Ельцин къыралны башына къалай бла тюшгенин ангыларгъа къыйынды. Бусагъатда аны махтап, кёкге жетдиргенле да бардыла. Ала уа камеледиле? Россейге капек чакълы бир хайырлары тиймей, аны байлыгъын кюлларына жыйгъанла.

ГКЧП-ны программасы мени эсимдеди. Ол урунгган адамгъа къуллукъ этерик, социальный тюзлюкню эм башха саллыкъ программа эди. Алай ,жарсыугъа, ючлю къыралыбызны ояр жанын сайлагъанла хорлагъан эдиле. СССР-ни ол замандагъы къоруулау министри Язов бла КГБ-ны таматасы Крючков, мен ангылагъандан, таукелсизлик этгендиле, ансы Ельцинни бла аны командасын къапларына жыяргъа онг бар эди. Референдум бардырылгъаны да эсигизде болур. Халкъны 90 процентге жууугъу Совет Союзну сакълау жанлы болуп къол кётюрген эди.

Болсада Союз чачылды да, СНГ (Содружество независимых государств) къуралды. Ол абревиатурагъа (Сбылись надежды Гитлера) дегенле да болгъандыла. Бизни кёрюп болмагъанла, айхай да, къуужандыла. Россейни халкъла аралы даражасы терк окъуна тюшген эди. Алгъын Совет Союзгъа къынгыр къаргъа базынмагъанла, андан-мындан «чимдип», аны бла «уллу сёлешип» башлагъанларын унутмагъанбиз.

«Беловежская пуща» деген агъачха жыйылып, ючеуеленЕльцин, Кравчук, Шушкевич - демегини къыралны онууун этдиле. Союз республикала «башларына эркин болдула». Алай айырылыу бир заманда эм бир кишиге да хайыр келтирмегенди. Не тапдыла, сёз ючюн, Украина бла Белоруссия. Биринчисинде - къаракъатышлыкъ тохтамайды, экинчиси - Россейден баргъан газны хакъын тёлеялмай турады. Грузия Бирлешген Штатлагъа жалынчакъ болгъанды.

Борис Ельцин эм аны жыйыны халкъгъа аламат жашау къурар ючюн кюрешгенлерине ийнандырдыла. Ваучеризация, приватизация, рынок болумла кийирилдиле. Ахыры уа алдау болуп чыкъды. Ишлеп кеслерин бир заманда къыйнамагъанла милет байлыкъларгъа иеле болдула. Чубайсла, абрамовичле, березовскийле, дагъыда алача кёпле къарап-къарагъынчы миллиардерле болдула.

Ала Ельцинни кесине эм аны приватизация политикасына да кир къондурмайдыла. Халкъны асламысыны жарлы жашагъаны бла уа ишлери жокъду. Ала рынок болумлагъа кеслерин жарашдыралмагъанладыла, дегенча сёзлени эшите турабыз. Мен а шёндю байлыкълары болмагъанладан кёпле таза ниетли, кыйыны тиймеген жерден бир зат юзерге бетлери жетмегенледиле деп, алай къарайма.

«Чюйре айландырылгъан» демократия бизге не келтирди? Уручулукъ, улутхачылыкъ, коррупция, ишсизлик... Демократия къыралда властьны орта ёзегин халкъ тутады. Кыырал жумушланы тамамлаугъа къатышыргъа аны эркинлигин сакъланады деп, алай ангылатады ол сёзню энциклопедия. Бизде уа? Къырал Думаны депутатларыны аларында ишчи адамны кёрлюк тюйюлсюз.

Жыйырма жыл мындан алгъа демократия, тюзлюк, тенглик деген затла малтандыла. Жетмиш жылдан артыкъ заманны къурала, айныи, къарыу ала, халкъла аралы даражасы ёсе, дуниада бек ючлю къыралладан бирине айланнган Совет Союзну бир кюнню ичинде чачдыла.

Къыралны онууун биреуленни къолуна берип къояргъа жарамайды, деген оюмну башында айтханым не бла байламлыды? Алай болмаса эди, Коммунист партияны ишине тыйгъыч салыргъа жангыз Ельцинни къолундан келлик тюйюл эди.

Ол заманда иш башха тюрлю къуралса эди, халкъны жашауу бусагъатдан эсе иги болугъуна толу ийнанама. Адамланы асламысы жарлылыкъдан къутулалмай тура эсе (шёндю Россейдеча), кыырал къурулушу бир жетишмеген жери болгъаны хакъды.

КЪУЛБАЙЛАНЫ Алий.

Жерлешлерибиз тыш къыраллада

Америкада - таулу менеджер

Хулчаланы Харун элни билген, эл да аны иги таныгъан адам эди (жаннетни болсун). Мен аны бла халкъыбыз Азиядан къайтхан кезиуде шагъырей болгъан эдим. Ол заманда Хасанияны жанындан къурала тургъан «Пригородный» совхозунда ишлегенди.

Къара шинли, орта бойлу, мюлкню не тюрлю жумушунда да кишиге ал бермей кюрешген, уллуча, гитчеге да намыс эте, ушакъ нёгер бола билген адам эди. Энди сюеле келген мюлкню аягъы юсюне салыуда аны къыйыны болмагъанча уллуду. Аны ючюн совхозну таматалары жигер ишчини, бек багъалап, башхалагъа юлгюге тутуп тургъандыла, коллективде намысы жюрюгенди.

Харун ал кезиуде мюлкде каменщик болгъанды. Ол заманда уа анда иш кёп эди, мюлкню конторун, болушлукъчу мекямларын, складларын, малчы фермаларын салыргъа керек эди. Совхозда къуралгъан бригада алары къысыха заманны ичинде сюеп, хайыранларыгъа берген эди.

Къурулушда ишлегени бла чекленип къалмагъанды ол. Биченни кезиуюнде мал аш тиргъарлагъа да тири къатышып тургъанды. Аны биченн этгенде тиришлигине кёпле сукъланнгандыла, кесинден иги да жаш адамла окъуна. Ол заманда биченчи жыйынлада эришип, гектар чалгъан кишиле болгъандыла.

Хулчаланы Харун да аладан бири эди. Иш бошалгъынчы окъуна ол гектарны чалып чыкъгъанын мен кесим кёрген эдим, биченчи жыйынны юсюндеи репортаж жазып кел деп Хасаниягъа жибергенлеринде. Ол кезиуде мен «Коммунизмге жол» газетни эл мюлк бёлюмюню корреспонденти болгъанма. Ма анда кёрген эдим аны къымылдагъанын. Аны дурусундан къыйын дегенге болгъан жокъ эди - тёшлеуню седегей тутуп, чалгъыларын «жыйратып» баргъан жыйында.

Мен аллай иш кёллю эди Харун. Иги юйюр да къурагъан эди. Юй бийчеси Маймулат бла бирге алты сабий ёсдюргенди – юч жаш бла юч къыз. Сюргюнден къайтып, журтну жангыдан ишлерге, жангыдан орналыргъа тюшген къыйын кезиуде уякъ сабийлени, бир затдан керекли этмей, аягъы юслерине салгъан, аланы кечиндирген, окъутхан тынч тюйюл эди. Болсада ала сабийлерин окъутур ючюн, не къыйын ишден да артха турмагъандыла, бир затларын да аямагъандыла.

Ата бла ана ала ючюн кюл-кёмюр ашагъанларын сабийлери да кёргендиле. Харун ишде жигер болгъанча, ала да окъуда алчы болгъандыла эмда школну иги белгиле бла бошагъандыла. Таматa жашы Солтан, Москвада аш-азыкъ институтуна кирип, аны жетишимли таусуханды, кёп жылланы усталыгъына кёре ишлеп тургъанды. Фаризат, Къабарты-Малкъар къырал университетни бошап, заводда ишлегенди, жигерлиги ючюн коллективде намысы жюрюгенди.

Харунну ючюнчю жашы Хызыр 1987 жылда Москваны М.Ломоносов атлы къырал университетин тауусуп къайтхандан сора Нальчикде Бийик тау-геофизика институтда (ВГИ-де) эки жыл чакълы заманны ишлегенди. Аны бла тохтап къаллыкъ тюйюл эди билимин андан ары да ёсдюрюргe тартынгнан жаш. Институтну ол замандагъы директору Залийханы Михаилгъа аспирантурада окъургъа сюйгенин билдиреди. Ол, жашны илмугъа берилгенине ыразы болуп, анга болушады. Эки жыл окъугъандан сора, институтха къайтып, бёлек заманны ишлеп тургъанды.

Ол Совет Союзну бла Американы Бирлешген Штатларыны араларында экинчи дуния урушдан сора башланнган хатылыкъны (сууукъ урушну) жумушан тебиреген заманы эди да, ВГИ-ни бла Колорадо штатны университетини алимлерини бирге ишлеулерини юсюндеи экя жаннлы келишим этилген эди. Анга тийишлиликде, стипендия да тёлеп, ВГИ-де ишлегенледен университетде окъургъа эки жашны алыргъа оноу этилген эди. Аны бла байламлы профессор Билл Марлат Нальчикде институтну алимлери бла ушакъ (собеседование) бардыргъан эди. Аны итогларына кёре, американы профессор Хулчаланы Хызырны бла Беккиланы Мухтарны сайлагъан эди.

Аны бла ыдадары алай болуп Хызыргъа «американы» болургъа тюшгенди. Бу къыралны уллу илму арасында къадалыл окъуй, билимин андан да биймкге кётюрюрге онг тапханды, ингилиз тилни эркин сёлеширча билгенди. Ол кезиуде Зезаланы Магометни къызы Зульфия бла бир юйюр къурап, Колорадогъа да аны бла бирге къайтханды.

Анда окъуп бошагъандан сора 1995-1997 жыллада Канаданы Ванкувер шахарында университетни илму къуллукъчусу болуп ишлегенди. Химия илмуланы кандидатыды. Эки жылдан сора дагъыда АБШ-гъа къайтханды. Бусагъатда Коннектикут штатны Брэкфорд шахарында жашайды. «ОСЕ» деген уллу корпорацияда ишлейди. Алгъа химик-технолог болуп баллагъан эди, энди аны уллубёлюмюне башчылыкъ этеди.

Хызыр юйюрю бла АБШ-да жашагъанлы онсегиз жыл болады. Юч сабийи барды. Тамата къызы Жаннета школну бошагъанды. Французча тилни билирге сюеди да, Канаданы Монреаль шахарында окъууун андан ары бардырыргъады муратты. Экинчи къызы Карина алтынчы классда окъуй турады. Жашчыгъы Аланы уа жети жылы болады. Экя къызы да кеси тилибизни иги биледиле, эркин сёлешедиле.

-Мында окъуна бир-бир таулу юйюрлени сабийлери, кеси тилибизни билмей, орусча сёлешедиле. Аланы не айтаса, кёп жаш адамла окъуна. Сиз а узакъ Америкада арталлыда башха халкъны ичинде жашайсыз. Сора балачыкъларыгъыз кеси тилибизни былай иги къалай биледиле?- деген сорууума Хызыр:

-Биз юйде жаланда тауча сёлешбиз. Алай болмаса, сабийле тыш жерде тилибизни билмей къаллыкъдыла. Алай болса да, къайсы миллетден болгъанын да, тукъумун-жууугъун да биляллыкъ тюйюлдю,- дегенди.

- Таулула уа бармыдыла сиз тургъан тийреледе?-деген соруума, жууап бере, Хызыр былай айтханды:

- Кёп тюйюлдюе, алай бардыла. Тюбей-тюбей турабыз. Артыкъда Расулгъа бла Керимге. Ала белгили алим Ахматланы Ибрагимни жашларыдыла. Иги кесеккен бери жашайдыла АБШ-да. Биринчи художникди, экинчи уа юрист болуп ишлейди. Алгъын Хасанияда жашап тургъан тюркю жашла Шавкатланы Мансур, Махмут бла да терк-терк кёрюше туруучубуз.

Ала бла хар тюбегенибиз сайын Кавказны кёргенча болуп къуанабыз, бир бирибизни танскъылайбыз. Алай, не десенг да, жылдан бир келип кёрмесем туугъан жеримни, асыры танскъ болгъандан хазна тынчлыкъ таппайма.

Хызырны хайт деген заманды, жаш юйюрлюдю. Юй бийчеси Зульфия бла бир юйюр къурап, Колорадогъа да аны бла бирге къайтханды.

Бусагъатда Хызыр Нальчикде университетни илму къуллукъчусу болуп ишлегенди. Химия илмуланы кандидатыды. Эки жылдан сора дагъыда АБШ-гъа къайтханды. Бусагъатда Хызыр Нальчикде университетни бошап, заводда ишлегенди, жигерлиги ючюн коллективде намысы жюрюгенди.

Харунну ючюнчю жашы Хызыр 1987 жылда Москваны М.Ломоносов атлы къырал университетин тауусуп къайтхандан сора Нальчикде Бийик тау-геофизика институтда (ВГИ-де) эки жыл чакълы заманны ишлегенди. Аны бла тохтап къаллыкъ тюйюл эди билимин андан ары да ёсдюрюргe тартынгнан жаш. Институтну ол замандагъы директору Залийханы Михаилгъа аспирантурада окъургъа сюйгенин билдиреди. Ол, жашны илмугъа берилгенине ыразы болуп, анга болушады. Эки жыл окъугъандан сора, институтха къайтып, бёлек заманны ишлеп тургъанды.

Ол Совет Союзну бла Американы Бирлешген Штатларыны араларында экинчи дуния урушдан сора баллагъан хатылыкъны (сууукъ урушну) жумушан тебиреген заманы эди да, ВГИ-ни бла Колорадо штатны университетини алимлерини бирге ишлеулерини юсюндеи экя жаннлы келишим этилген эди. Анга тийишлиликде, стипендия да тёлеп, ВГИ-де ишлегенледен университетде окъургъа эки жашны алыргъа оноу этилген эди. Аны бла байламлы профессор Билл Марлат Нальчикде институтну алимлери бла ушакъ (собеседование) бардыргъан эди. Аны итогларына кёре, американы профессор Хулчаланы Хызырны бла Беккиланы Мухтарны сайлагъан эди.

Аны бла ыдадары алай болуп Хызыргъа «американы» болургъа тюшгенди. Бу къыралны уллу илму арасында къадалыл окъуй, билимин андан да биймкге кётюрюргe онг тапханды, ингилиз тилни эркин сёлеширча билгенди. Ол кезиуде Зезаланы Магометни къызы Зульфия бла бир юйюр къурап, Колорадогъа да аны бла бирге къайтханды.

Анда окъуп бошагъандан сора 1995-1997 жыллада Канаданы Ванкувер шахарында университетни илму къуллукъчусу болуп ишлегенди. Химия илмуланы кандидатыды. Эки жылдан сора дагъыда АБШ-гъа къайтханды. Бусагъатда Коннектикут штатны Брэкфорд шахарында жашайды. «ОСЕ» деген уллу корпорацияда ишлейди. Алгъа химик-технолог болуп баллагъан эди, энди аны уллубёлюмюне башчылыкъ этеди.

Хызыр юйюрю бла АБШ-да жашагъанлы онсегиз жыл болады. Юч сабийи барды. Тамата къызы Жаннета школну бошагъанды. Французча тилни билирге сюеди да, Канаданы Монреаль шахарында окъууун андан ары бардырыргъады муратты. Экинчи къызы Карина алтынчы классда окъуй турады. Жашчыгъы Аланы уа жети жылы болады. Экя къызы да кеси тилибизни иги биледиле, эркин сёлешедиле.

-Мында окъуна бир-бир таулу юйюрлени сабийлери, кеси тилибизни билмей, орусча сёлешедиле. Аланы не айтаса, кёп жаш адамла окъуна. Сиз а узакъ Америкада арталлыда башха халкъны ичинде жашайсыз. Сора балачыкъларыгъыз кеси тилибизни былай иги къалай биледиле?- деген сорууума Хызыр:

-Биз юйде жаланда тауча сёлешбиз. Алай болмаса, сабийле тыш жерде тилибизни билмей къаллыкъдыла. Алай болса да, къайсы миллетден болгъанын да, тукъумун-жууугъун да биляллыкъ тюйюлдю,- дегенди.

- Таулула уа бармыдыла сиз тургъан тийреледе?-деген сорууума, жууап бере, Хызыр былай айтханды:

- Кёп тюйюлдюе, алай бардыла. Тюбей-тюбей турабыз. Артыкъда Расулгъа бла Керимге. Ала белгили алим Ахматланы Ибрагимни жашларыдыла. Иги кесеккен бери жашайдыла АБШ-да. Биринчи художникди, экинчи уа юрист болуп ишлейди. Алгъын Хасанияда жашап тургъан тюркю жашла Шавкатланы Мансур, Махмут бла да терк-терк кёрюше туруучубуз.

Ала бла хар тюбегенибиз сайын Кавказны кёргенча болуп къуанабыз, бир бирибизни танскъылайбыз. Алай, не десенг да, жылдан бир келип кёрмесем туугъан жеримни, асыры танскъ болгъандан хазна тынчлыкъ таппайма.

Хызырны хайт деген заманды, жаш юйюрлюдю. Юй бийчеси Зульфия бла бирге мындан ары да жашауларын къурауда ахшы муратлары кёпдюе. Бек алгъа ала сабийлери да, билимли адамла болуп ёсерлерин сюеедиле да, этген муратларыгъыз толсунла, жашауугъуздан, ишигизден кёууана туругъуз, дейбиз.

ТЕКУЛАНЫ Жамал.

СОРУУ

Не зат эди ол: властьны сыйырып алыргъа кюрешиу, огъесе СССР-ни чачдырмаз ючюн мадар этиу?

Совет Союз чачылыры аллында бир къауум къуллукъчу, бир тилли болуп, къозгъалыу къурагъандыла. Бирле аны тутчха санагъандыла, башхала СССР-ни къутхарыуну мадарынча къарагъандыла.

Андан бери 20 жыл озгъанды. Кёп зат тюрленнгенди. Адамланы оюмлары уа? Аны билир муратда бир къауумлагъа сорула бергенбиз.

ГУППОЙЛАНЫ Тимур, *КъМР-ни Парламентинде Жаш тёлю палатаны урууу эм социальный политика жаны бла комиссиясыны башчысы:*

- Бу сорургъа бирча жууап берир амал жокъду. Нек дегенде ол болумну магъанасы асыры уллуду. Бир жанындан, къырал аны эниште тартханладан кери болгъанды, бирси жанындан а, кёп шуёхларын да тас этгенди. Былайда чертирге тийишлиди: СССР-ни бузулууу-империяны тёрели чачылыуу тюйюл эди, ол-бир жерде да болмагъанча кёп миллетли уллу къыралны гунч болууу эди.

СССР-ни чачаргъа кюрешгенле аны тышындан хата этталмазларын, хорлаялмазларын билгендиле. Аны къурутургъа жаланда бир амал бар эди-ичинден ояргъа, провокацияла, жууапсыз къуллукъчуланы сатып алыу бла эм аллай башха мадарла бла да. Мени оюмума кёре, Совет Союз чачылгъаны бла аны халкъыны асламысына адеп-къылыкъ, къолай жаны бла да уллу заран тюшгенди.

Алай, эштада, ол тюрлю къыраллыкъны да бир кемчилиги болур эди. Ол заманда да хар неда аман болмагъанды, бусагъатда да хар неда бирча иги тюйюлдю. Мени айтырыгъым, инсан къаллай къыралда да, не ёмюрде да жашасын, ол адамлыгъын тас этмезге керекди.

ЖОЛАБЛАНЫ Фатимат, *фельдшер:*

- Ол заманда жашау тынч эди. Окъуп бошагъанлай- ишлерик жеринг хазыр. Урунгган адамгъа къырал юй бере эди. Къайда турайым, не этяйим дегенча жарсыу жокъ. Ауруганнга хакъсыз бакъгъандыла, бусагъатдача, улутха берирнги сакъламай. Элледе колхозла. Заманын бошуна ётдюрген болмагъанды. Шёндю уа къаллад бир жаш адам орамлада ишсиз айланады. Аны къюй, вокзаллада, базар тийреледе ненча бомж барды.

Мен ол путчну этгенлеге да ийнанмайма. Нек эсе да, ала Союзну къутхарыр ючюн угъай, кеслери ючюн къайгъыргъан сунама. Къыралны бузулууун тыяр акъыллары болгъан эсе, алай этер онглары уа бар эди.

ХАПАЛАНЫ Аслан, *грек-рим тутушуудан тренер:*

- Совет властьны кезиуюнде адамланы ата журтха сюймекликлери, алгъа барыргъа, айныргъа итиниулюклери бар эди. Бусагъатда да барды, алай, ол замандача, онгла жокъдуа.

Спортну алып къарагъанда, СССР-де анга энчи эс бёлюнгенди, аны айнытыр ючюн, кёп тюрлю мадарла этилгендиле. Бусагъатда уа асламысында айтылып къалады, шарт ишге жеттмейди. Эришиулеге кесибизни ахчабызгъа барабыз. Къырал бергени жетмейди, ол себепден спонсорладан болушлукъ ислерге тюшеди. Былайда чертирге керекди, Совет властьны кезиюнде бир тренер да бизнесменлегe ахча тилей бармагъанды.

Болум къалайды? Сен турнирлеге къатышмай эсенг, жетишиминг болмайды. Жетишиминг жокъ эсе, аман тренерсе, сабийлени юйреталмайса. Андан сора да, Союз чачылгъанлы жыйырма жыл, биз а биогюнлюкде да аны кезиуюнде ишленнген заллада жараула этебиз. Бусагъатда не зат ишлей эсе да, школму, поликлиникамы, башха учреждениямы, ала барысы да хайырланыугъа ол заманда берилгендиле. Ол власть халкъныкъы эди, шёндюгю уа-байланы.

Хау, аны да бар эдиле кемчиликлери, кёп зат жетмей эди, болсада адамланы жюреклеринде хошлукъ бар эди, жашау этерге тынч эди. Инсаннга аны иш хакъы кереклисин табгъра, солургъа да жетгенди. Бусагъатда уа алгъанынгдан эсе, налоглагъа кёбюрек бересе.

Сизни сорууугъузну хайырлаыып, газетни юсю бла тренерлени атларындан Элбрус районну жер-жерли администрациясыны башчысы Малкъарланы Асланнга спортну айнытыугъа болушхаы ючюн ыразылыгъымы билдирирге сюеме, сау болсун.

УЛБАШЛАНЫ Марьяна, *сабий садны юйретиучюсю:*

- Билмейме, бюгюнлюкде ол озгъан ишлени кюзгъан тургъанны хайыры болурму? Мен хар зат да Аллахдан келген сунама. Аны себепли,эштада, СССР да бара-баргъан заманда чачылмай къаллыкъ болмаз эди.

Путч болгъунчунга дери жашаудан мени хапарым азды. Жаланда бир зат сейирсиндиреди, бир уллу къыралны жокъ этиу кимге керек эди? Бир затны кесеклеге бёлген аны къарыусуз этиу магъананы тутмаймыды?

ГЛАШЛАНЫ Аскербий, *пенсиячы:*

- Кесинден къарылулну, онглуну ким сюеди? Совет Союзну къурутууну баш сылтауыма ол болгъанды, деп алай сунама. Не зат тапдыкъ биз андан? Сагъыш этеме да, аламысында аман ишле келедиле акъылыма. Сёз ючюн, адеп-къылыкъ осалгъа айланды, аманлыкъчылыкъ,ишсизлик, улутхачылыкъ бютюн кенг жайылдыла, халкъны саны азайды, жарлыланы саны кёбейди...

Бирле энди оюмубузну ачыкъ айтыргъа эркинлигибиз барды, дейдиле. Алай мен аны да эслемейме.

КЮЧЮКЛАНЫ Руслан, *предприниматель:*

- Алгъыннгы стройну бузулгъанына бир игилиги жокъду дегенлени мен терсге санайма. Сёз ючюн, адамлагъа фахмуларына, усталыкъларына кёре кеслерини ишлерин ачаргъа, мюклерине ие болургъа эркинлик берилгенини окъуна не багъасы барды.

Ма мени юйюрюмю окъуна алайыкъ. Атам, аппам,аны атасы да къолдан устала болгъанларын, ишге жетгенде арый-тала билмегенлерин аланы билгенле айтып турадыла. Алай ала жарлылыкъдан чыкъмагъандыла, жалнагъа ишлерге тюшгени ючюн. Манга уа кесиме мюлк къурагъа, анга иелик этерге да онг чыкъгъанды.

Басмагъа **ТЕКУЛАНЫ Хауа бла КУЛЬЧАЛАНЫ Зульфия** хазырлагъандыла.

САЙЛАУ

Ата юйюне къайтыу

«Алма терегинден кери кетмез», «къушу баласы уясында нени кёрсе, учанында ани этер», дегенча сёзле халкъ аузунда эртеден жюройдюле. Ала уа, айхай да, жашаудан алынгандыла. Кёп ёнюрледен бери да, тилибизни байкъадыра, миллетибизге къуллукъ этге келеديле.

Суратдагы жашны, Жантууланы Жамболатны жашау ызы ол биз башда келтирген оюмлагъа аламат тап келишеди. Аны атасы кёп жылланы республикабызны Иччи ишле министерстволарыны бёлюмлеринде къуллукъ этгенди.

Кертиди, жашауда аз зат болмайды. Бирле не аз да къуллукъгъа илингнгелей, менича ким барды дегенча, жюрюшлерин, быгъылмаларын да тюрлендиреديле.Жамболатны атасы кесини ал атламындан жыл саны жетип солургъа чыкъгъанчы дери да адамлыкъ шартына кир къондурмагъанды. Аны анасы Жангоразланы Маликни къызы Раиса да халал жоркли, ишлахлу, тоз ниетли, огъурлу тыширыуладан бириди.

Жамболат алтай юйюрде ёсгенди. Орта школну кесини туугъан элинде, Яникойда бошаугъанды. Битеулю орта билим алгъандан сора уа иш сайларгъа керек эди.

Сагъышлы атлам этерик кюнле, аллай кезиуле... Былайда Отарланы Керимни бир назмусуну сюжет ызы, аны магъанасы эсибизге тюшеди. Жаш соргъанды: «Атам, мен не болайым - сабанчы, малчы, агроном, механизатор», - деп. Ол а жашына былай жууапларгъанды: «Адам бол, балам, не ишден да ол багъалыды».

Жамболатны уа Аллах къызгъанмасын акъылын, эсин, адамлыкъ къудегин да. Аны бла ушакъ этге, сёзлерине тынгылай келгенде, анга жыл санындан ари да алгъа баргъанына, оюмлу атлам этгенине къуванаса. Ол, ары – бери аууша, чачылыулукъ ала да турмай, кесини кадарын ич ишлени органлары бла байламды этерин атасына-анасына билдиреди. «Санкт-Петербургский военный институт внутренних войск министерства внутренних дел Российской Федерации» деген биийк билим берген окъуу юйге кирирге деп акъыл этип тургъанын айтады. Атасы ыразылыгъын береди.

Ачыкъ айтгъана, къайсыана сюеди баласы къанат тюбюнден кери кетерин. Алай эки да эр кишини этген оноуларына ол да жегиледи, угъай демейди.

Бу иш 2005-2006 окъуу жыллары ахырында болады. Жамболат, экзаменлени жетишимли берип, кеси сайлагъан окъуу юйню студентлерини санына кюшулады.

Билим алгъан къачанда да къыйынды. Мында уа аскер хазырлыкъгъа юйренииуле, адеп-къылыкъ жаны бла да чынгыылукъ да керек эди. Къысхасы, бел байларгъа, не жаны бла да тёзюмлю болургъа. Алай а жаш хорлатмайды тюбеген ауурлукълагъа. Атын ири бла айтдыра, алай окъуйду.

Ата-ананы къуанчларыны чеги жокъ эди. Жамболатны анасы Раисаны бла жашны устазы Ларисаны бир бирге тюбеселе тауусула билмеген хапарларды да аны юсюнден болуп турдула.

Жашны озадыла. Минг къыйынны бир тынчы дегенлей, институтну бошар заман да жетеди. Жамболат, «Правовой акт как средство регулирования военно-служебных отношении во внутренних войсках МВД России» деген темагъа диплом иш жазып, аны жетишимли къоруулайды. Институтну ректору С.А. Гоннар, экзаменлени аттестация комиссиясыны председатели С.С. Топчий аны ишине биийк багъа береديле.

Мындан алгъа кюнледе уа Жантууланы Жамболат, «Юриспруденцияны юристи» деген усталыкъгъа диплом алып, элине, юйюне къайтланды. Жууукъла, тенгле да анга алгъышла этгенлеринде, жюрек сёзлерин айтландыла. Биз да, алагъа къошула, Жамболатны этген муратлары толурун сюйгенибизни билдиребиз.

ГАЙЫЛАНЫ Махти,
Россейде Дерекцияны журналистлерини члени.

Чам хапар

«Мерседес»

Исмаыл шахардан элге кире баргъан жерде нёгери Шабаз бла автобусла, маршруткала тохтаучу остановкада сюеледи. Алайгъа бир бирни эттеден таныгъан шагъырейи Бекболат да келди. Жашланы экиси бла да жарыкъ саламлашды, сора сункмай тургъанлай, башына жетдиргенча, Исмаыл таба суху айланды да: «Шуёх, мен сени бир заманда да машинасыз кёрмегенме. Энди уа нексе жаяу. Ол машина дегенлени уа, кёол ыхсапланыча, терк-терк алышыдырыучу эдинг, огъесе бизнесинг бошаугъан, банкротну болгъанса?»- деп, нек эсе да, кёл кенгдирип, тилин жетдирип, кьабаргъа, чимдип, ачытыргъа кюрешди.

Абызырамады кёпню кёре келген Исмаыл. Бекболатны къагъып сёлешгени да ачыуландырмады. Нёгери Шабазгъа къарап, тили бла «кюйдюрюрге» кюрешген танышына эслетмей, кёз кысды да, басымлы ауаз бла былай деди:

- Да, шуёхум, кьалай иги болду санга тюбегеним. Улоусуз бек къыйынды. Бютюнда кьартлыгъынгда. Кесинг айтханлай, артыгъыракъда машинаны терк-терк алышындырыргъа юйренгген адамгъа. Ол заманла кетдиле. «Кимни аллы, кимни арты», - дейдиле. Зар адамла кьоймадыла ол хужулукъ бизнесими андан ары бардырыргъа. Не амал да табып, банкрот этдиле. Ол эски машина кибикни сатаргъа тюшдю (кертиси уа, аны 31-чи «Волгасы» жангъыртыргъа берилип эди). Энди жаланда санга ышанама.

Бу артда айтылгъан сёзлени эшитгенде, Бекболатны кёзлери жанып, бир кюркъуулу жаныуарны эслегенча, сагъайды.

Тёзалмай, былай деди:

- Иги жаш, сен манга ышанырча кимим боласа мени. Сора не затха умут этменигни да бир анга ылатландыр эди? Ысмаыл, бу «шуёх» кюзулургъа хазыр болут тургъанын эслеп, биягъы нёгерине кьарап, кёз кысды да, «даурун» анысх этди:

- Кьара мынга, санга ышанырча, кимге ышанырыкъма да! Сен манга «Мерседес» алып берирге айтхан эдинг да. Бек, сакълап турама. Алай халкъда айтыучулай, берилген сёзню толтруур ючюн, юч жылмы сакъларгъа керекди? Угъай, шуёх, мен кесими алдатып айланнган телиледен тюйюлме. Телилени излей эсенг, Большой –Аулну башында ала тургъан юйге бар! Сора мен ол сен айтхан мерседес эсе да, середес эсе да, аны неме аллыкъма, юйюмю, битеу мюлюмю сатсам да, чыгъарыкъ тюйюлдю!».

Бир силдегенлей, бу «шуёхун» кенгге быргъарыкъ Исмаыл, кьолларын да энишге бошлап, шош сюелип турду .»Жагъагъа илинме, юйге чапса, фай ёлюр» дегенлей, мен сени быладда иги сопакълагъан да этгив, «Мерседес» алдырыргъа да кьолумдан келликди. Алай «тёзген тёш ашайды» дейдиле, ол аламат машина кьолума тийгинчи тёзерге кюреширимме», - деп, аны кьозугъанындан уллу зауукълукъ алгъан Исмаыл, Бекболатны кьолларын жагъасындан ычхындыды.

Алай даулаш аны бла бошалмады. Бусагъат кесин да машинадан атып, «Мерседесин» сыйырып кетеримча, Бекболат кьазауатха кьалып, Шабазгъа айланды да, былай айтып кьычыды:

- Сен а, от кьапхан тюлкюча, тишлерини не затха ачып тураса? Эшитмегенме, кёрмегенме – ол санга машина алыргъа сёз бергенин нек айтмайса, огъесе ауузунгда кьууутунгму барды?!

Шо ол кезиуде остановкагъа автобус келип тохтады. Исмаыл да, Шабаз да анга минديле. Кьаны кьызгъан Бекболат а минмеди, ала бла бирге барыргъа сюймей. Ол жюрекжар (бек оюнчугъа алай айтыучудула халкъда) Исмаыл, «Юркъгъанны юйюне дери сюр» дегенлей, автобуска мингенден сора да, «не бек чочусанг да, «Мерседесни» уа алдырмай кьоярыкъ тюйюлме! – деп кьычыды. Ол кюн, бир уллу байлыкъгъа батыгъланча, эки тенгне кюлкю тарыгъан эди.

АЛИКАЛАНЫ Владимир.

Излеу

Минги тауда совет аскерчилени ёлюклери табылгъандыла

Къабарты-Малкъарны полициячылары активист-излеу къауум бла бирге Минги тауну къабыргъаларында Уллу Ата журт урушну кезиюнде Кавказ ючюн жанларын берген он совет аскерчини ёлюклерини сюеклерин тапхандыла.

Республикада МВД-ны прессслужбасындан билдиргенлерине кёре, Терс-Къолну ызындан Кавказ ючюн къызыу сермеише барды-рылгъан бузлауукъда аскерчилени ёлюклерини сюеклери бла бирге аланы ушкоклары, эки граната, алты атдырылмагъан тол, документлери, энчи затлары эм «Петя Ребенкин» деген жазыуу бла бир къашыкъ да бар эдиле.

РФ-ни МВД-сыны Эльрус районда бёлюмюню башчысы, полициялы подполковниги Батталаны Муслим айтханыча, бусагъатда топла заран келтирмезча ишле бардырыладыла. Андан сора уа жигитлени ёлюклери аланы басдырлыкъ жерге эльтилликдиле.

Эльрусну тийресинде шёндю да совет аскерчилени ёлюклеринден сюеклерин таба туруучудула. Андагъы бусагъатда айханнга кёре, Терс-Къолну артында сау бир рота аскерчи жанларын берегенди.

Бизни корр.

МЕДИЦИНА

Бек хайырлы дерсле

КъМР-ни Саулукъ сакълау министерстволарыны бизге билдиргенлерине кёре, Катастрофаланы медицина арасында биринчи болулукъ берируню дерслери башлангъандыла. Биогюнлюкде, жол-транспорт аварийла къысха-къысха болгъан кезиуде, алада ачыгъанлагъа терк окъуна болушлукъ берирге кимлеге тюше эсе да, аланы медицинадан ангылаулары болургъа тийишлиди. Алай ол тюрлю билим хар кимге да керекди десек, тюз болур.

Бу кюнледе бу биз башда айтхан Медицина араны таматасына студентлени къауму келип, окъуудан бош заманларында кьыйынлыкъгъа тюшгенлеге биринчи медицина болушлукъ берирге юйренирге сюйгенлерин айтхандыла. Ала Москвада, Саратовда, Санкт-Петербургда, Дондагъы Ростовда, Таганрогда тюрлю-тюрлю вузлада окъуучан, бусагъатда Нальчикдеге ата-аналарына келип тургъан жашла бла кьызыладыла.

Алгъа алагъа окъуу кабинетде манекенлеге, плакаталгъа къарагъра, адамны чархыны кьурулуу бла шагъырейлениргне онг бергенديле. Ызы бла реаниматолог Реваз Михеидзе болушлукъ берируню юсюнден лекция окъуучанды, жашауда тюбей тургъан кёп тюрлю шартланы юлгюге келтиргенди. Андан сора студентле адам сыфатлы гинжиледе болушлукъ берируню амаллаларына юйренгенديле. Ала айтханнга кёре, «саналы сынгган, чыкъгъан, кёп жери койген» гинжини тинтип, байлауланы къалай салыргъа, юйген жаралара къаллай дарманла этерге керекليسине тюшюнгенديле.

Айхай да, биринчи кере быллай «къыйын саусузгъа» бакъгъан тынч болмагъанын ангылагъан жаш адамла, юлюкню, безиреуню да терк унутуп, баллаарыла аллай болушлукъ этерге тюше, анга сансыз къаргъарга, кёлсюз болургъа жарамазлыгъын бир бирине айта, билмегенлерин билирге, кьолларын жаралагъа сакъ тийиргге юйренгенديле.

Лекцияны кезиюнде аланы сейирсиндирирчи шартла да болгъандыла. Сёз ючюн, лектор санаыны кёп жери юйген адамны ары-бери эльтирге тюшсе, аны жылы зат бла чулгъайдыла дегенде, студентле: «Он неге керекди? Аны тёрт саны алайсыз да кюйюп барады сора?» – деп соргъандыла. Реваз Николаевичи алагъа жуабы уа былай болгъанды: «Ол заманда адамны чархына мылыкъ сакъланады».

Аш юйде болуучусуча, адамны бир гитче жери кюйсе уа, 15-20 минутну ичинде краннны тюбюнде анга сууукъ сууну бардырыргъа керекди. Бир тюрлю жау жагъаргъа жарамайды.

Жюреги тохтагъан адамны кёкюрегине массаж этге туруп, къызла алгъа боламагъандыла, къарылары жетмей, кьыйналгъандыла. Алай артдан-артха массаж этиуню амалына тюзелгенден сора ол кьыйын болумдан да кутулгъандыла. Жаш адамланы кёкюрекленине массаж этге туруп, артыкъ уллу кюч салыргъа жарамайды, деп ангылатханды врач..

Студентлеге ашдан аны къутхарыуну амаллары да кёргюзтгенديле. Алай этер ючюн, аны бетин, энишге айландырып, тобукъларга жатдырадыла, аркъасына суху кьагъадыла.

Специалистле айтханнга кёре, кьыйынлыкъгъа тюшгенледен таууш этмей тынгылап тургъанларга бек алгъа болушургъа керекди. Ыныччан, кьычырыш тургъанланы алыкъа бир кесек кьарыулары болады.

Быллай шартха да зс бурурчаны. Аварийгъа тюшгенлеге сёлешип, аланы нелери бек кьыйнагъанын биилп турургъа керекди. Ушакъ этген заманда башларына не хата тюшгенин бла кьалгъанын билирге кьолдан келеди. Автомашина суху бара тургъанлай терк тохтаса окъуна, башы бир затха тиймесе да, кьаты силкинген кезиуде адамны мыйысы чайкъалыргъа боллукъду.

Студентле медицина араны оборудованиясы бла да шагъырейленнгенديле. Ала артыкъда адамны къан тамырларыны кьаллай ургъанларын, аланы басымларын, кьанында кислородну кьаллай бир болгъанын бирча кёргюзтген мониторну бек жаратхандыла. Ол затланы уа авария болгъан жерледе кёплени ёлюмден кьутхарыргъа онг берликлери баямды.

Басмагъа **ТЕММОЛАНЫ Мухадин** хазырлагъанды.

АНГЫЛАТЫУ

Аманлыкъ ишлени юслеринден къайры эм къалай сёлеширгге боллукъду

Аманлыкъ иш къайда,не заманда этилгенини юслеринден билдириуле, ала къалайдан, не заманда этилгенлеринде, алада шартла толу болгъанларына бла къалгъанларына эмда берилген амалларына да къарамай, ич ишлени хар органында кече,кюн да алынадыла. Кёргенин адам кеси келип, башханы юсю бла да, почта бла жиберип, телефон бла сёлешип, телеграфны, факсны неда связыны башха амалларын хайыранлыгъ билдиргирге боллукъду.

Аманлыкъ этилгенини юсюнден билдириулени ич ишлени органларында ишлегенлени барысы да, къайда болсала да алыргъа эмда аланы келечи жиберип, телефон бла сёлешип неда связыны башха амалы бла да олсагъат дежурный бёлюмге жетдиргирге бор-чудула.

Россей Федерациянны Президентини 2011 жылда 1-чи мартда чыгъарылгъан 251-чи номерли Указына эмда «Полицияны юсюнден» быйыл 7-чи февраллда чыгъарылгъан 3-чю номерли Федеральный законнга тийишлиликде Нальчик шахарда УВД-ны структурасында тюрлениуле болгъандыла. Россейни МВД-сыны Нальчик шахарда Управлениясы къуралгъанды. Анга полициясы эки бёлюмю киреди. Ала кеслерини ишлери быйыл 1-чи августда башлагъандыла.

Аманлыкъ ишлени юслеринден билдириулени Россейни МВД-сыны Нальчик шахарда Управлениясыны дежурный бёлюмлери кече,кюн да аладыла. Управление Нальчик шахарда, Байсултанов атлы орамны 11-чи «а» юйюнде орналыпды, полицияны 1-чи бёлюмю Нальчик шахарда Ногмов орамны 47-чи юйюндеди, полицияны 2-чи бёлюмю Нальчик шахарда Къабарты орамны 193-чю «а» юйюндеди.

Аманлыкъ ишге шагъат болгъан адам, аны юсюнден ич ишлени органларына кеси келип билдирген зсе, дежурный аны айтханын зсепге алыу бла бирге, аны билдириуюн алгъанына энчи талон жаращдырып, аны кёзгюнде береди. Билдириу этген а талонну алгъанынны юсюнден жазылгъан къагъытха кьол салады, аны къачан алгъанын да белгилен. Билдириу тюшген дознаватель, следователь быллай мадарладан бирин этеди:

- уголовный иш ачады;
- уголовный иш ачаргъа унамайды;
- билдириуде шартланы сюдге береди.

Этгининген аманлыкъ ишни башха шартларына кёре:

- административ правогъа бузукълукъ этилгени бла байламлы иш ачады;
- ол аманлыкъны юсюнден алгъын этилген билдириуле бла байламлы материаллагъа къошады;
-энчи номенклатура ишни материалларына къошады.

РФ-ни МВД-сыны Нальчик шахарда Управлениясыны дежурный бёлюмюню телефонлары:**49-40-42**; **42-20-28**

РФ-ни МВД-сыны Нальчик шахарда Управлениясыны полициясы 1-чи бёлюмюню дежурный кесегини телефонлары: **49-40-42**; **42-20-28**

РФ-ни МВД-сыны Нальчик шахарда Управлениясыны полициясы 2-чи бёлюмюню дежурный кесегини телефонлары:**49-57-29**; **96-33-44**; **49-56-99**

Бир ыйыкъгъа гороскоп

22-чи августдан - 28-сине дери

Къочхарла. Бу ыйыкъда ишигиз бек кьыйын барлыкъды. Байрым кюннге ол кьыйын болум толусунлай кетерге ушап турады. Аны бла бирге сиз кьошакъ халда ача иллерге боллукъсуз, сюйген ишигиз бла неда энчи сейирлеригиз бла.

Танала. Ыйыкъны ал кюнлеринде мыйыгъызны ахшы оюмла бийлерикдиле, болсада аланы жашауда бардырыргъа уа ашыкъмагъыз. Бараз эм байрым кюнле хар не жаны бла да хайырлы боллукъдула. Солуу кюнледе тирирек болгъуз.

Эгизле. Ыйыкъны ал кесеги, кьыйын болса да, сизни тиритирге уа жарарыкъды. Орта эм бараз кюнле оноучула бла кьуллукъда ёсоуню юсюнден сёлеширгге, эртгеден бери сюйген адамыгъыз бла тюбеширгге бек иги кюнлеديле.

Айырычабакъла. Битеу ыйыкъда да сиз этген муратыгъызгъа жетерге итинггенлей турлукъсуз. Ол а хорламгъа жол ачарыкъды. Артыкъда аллай болумну бараз эм байрым кюнледе сезериксиз. Жашау жолда хар атламны эс бурут этигиз.

Асланла. Сиз, аллыгъызда болгъан борчланы тамамларгъа итинну бла кьалмай, аладан бек кьыйынын женгил тамамлаарыкъсыз, кьыйын кёп кьоратсагъыз да, муратыгъызгъа жетериксиз. Солуу кюнледе уа, кьатыгъыздагъылагъа ишлей, адамла бла жараша, айтханыгъызны этирге билгенигизни кёргюзталлыкъсыз.

Къызла*. Кьыйын ыйыкъ боллукъду. Ал кюнлеринде кьатыгъыздагъыла сизни англымазгъа боллукъдула, ол себепден кесигизлей кьалсагъыз игиди. Гуюргге эм орта кюнледе сизни оноуугъузда болгъан ачча бла байламлы ишни сюзерге боллукъдула, сиз анга хазыр тюйюл эсегиз, сюзюуню арт болжалгъа салыргъа кюрешигиз.

Базманла*. Ыйыкъны ичинде адамла бла жараша, келише билликсиз. Коллективде да иги жетишимлеригиз бла атыгъызны айтдырлыкъсыз. Алгъын тамамлаялмай тургъан ишни жерине жетдиррге ахшы себеплик этериксиз.

Акърапла*. Бу ыйыкъны биринчи жарымы шош боллукъду. Орта кюнде оноучула сизге эс бурлукъдула, аны эсигизде тутуп, сакъ болугъуз. Ыйыкъны ахырында романтикалы тюбешиуле, магъаналы келишиуле боллукъдула, ала бла бирге, ачча бла байламлы ири хапар да келликди.

Садакъчыла*. Ыйыкъны ал кюнлери артыкъ файдалы боллукъ тюйюлдюле. Орта кюнден башлап хал иги жанына тюрленирикди. Ол кюнню ингиринде жюрегиигизни шошайтырыкъ хапар да келир. Ыйыкъны къалгъан кюнлери уа ачча бла байламлы болумугъзны игилендиррге жараулу кюнле боллукъдула.

Текемюйюзле. Адамланы айханыгъызгъа ийнандыра биллегенигиз сизге жашауда, артыкъда бу ыйыкъда иги болушурукъду. Орта эм бараз кюнле хайырлы боллукъ тюйюлдюле, ишде, жашауда да ашыкъмагъыз. Магъаналы оноула да этмегиз, сагъышха да къалмачыкъ.

Суукъуйла.Жууукъ кюнледе сизни жашауугъузда энчи жерни бийлерик адамгъа тюберге боллукъсуз. Гуюргге эм орта кюнледе тирилигигизни бир кесек шошайтыгъыз, сизни тирилигигиз къатыгъыздагъыланы да жюреклерин бузаргъа боллукъду.

Чабакъла*. Ыйыкъны ал кюнлери къаллай кьыйын ишни окъуна да башларгъа жараулу кюнлеديле. Орта эм бараз кюнледе бир кесек кьыйыныракъ боллукъду, планланы тюрлендириуде да кёз хъарамла бир бирге келиширик тюйюлдюле. Солуу кюнледе жууукълагъа тёзюмлю болгъуз.

Сёзбер

ЭНИНЕ: **1**. Къара къаргъа. **4**. Тенгиз тюпледе ёсген сыйлы зат (коралл). **8**. Эртте къалауур неда полициячы. **9**. Башха динни тутхан. **11**. Алгъынгы дин терек. **12**. Готонну тёммеги. **13**. Нартюх ундан сууда бишириллген «къалач». **16**. Тёрт ыйыкъ. **17**. Ата журтлу самолётну маркасы. **21**. Кьышны «жууургъаны». **22**. Экили болуу. **23**. Тели, жарты акъыллы. **24**. Кюн батар кезиу. **26**. Бир зат этергe онг табыу.

ЁРЕСИНЕ: **1**. Гумулжук. **2**. Жарлылыкъ, кемлик. **3**. Бир бирге келишмеген. **4**. Кекелни «аэродрому». **5**. Къараны бирси жаны. **6**. Садахны «атасы». **7**. Кёзге бек кёрюнген ариулукъ, жарыкъылыкъ. **9**. Гюл. **10**. Он бек ахырында юзюледи. **14**. Уллу жерни тенгизге созулуп кетген «сокъур чеги».

г	ы	л	ж	а	■	м	■	■	г	а	м	
е	■	а	■	■	■	къ	а	л	ж	а	е	
д	у	гъ	у	м	■	с	■	а	■	■	р	
и	■	ы	■	ы	с	х	ы	н	д	ы	к	
г	у	м	у	л	■	а	■	ы	■	■	е	
и	■	■	с	ы	й	п	а	м	д	ы	■	
н	а	р	т	■	■	й	■	и	■	ч	■	
■	я	■	у	■	г	ы	р	а	н	ч	а	
ё	з	е	к	■	ю	■	а	■	■	р	■	
х	■	■	к	ё	л	■	н	а	м	ы	с	
ч	у	б	у	р	■	■	■	■	■	■	■	
е	■	а	■	т	■	■	■	■	■	■	■	
г	ю	л	т	е	■	■	■	■	■	■	■	
е	■	а	■	н	■	■	■	■	■	■	■	

Газетни 156-чы номеринде басмаланнган сёзберни жууаплары.

Сёзберни **ТОКУМАЛАНЫ Хусейн** жарашдыргъанды.

«Заман»

15. Къонгуроу. **18**. Быхчы тишли гитче «гуплур чалгъычыкъ». **19**. Бурма къозу теричик. **20**. Ол да накъышды. **21**. Юзмез букъу. **25**. Туякъ темир.

УЧРЕДИТЕЛЬ:КЪАБАРТЫ-МАЛКЪАР РЕСПУБЛИКАНЫ ПАРЛАМЕНТИ БЛА ПРАВИТЕЛЬСТВОСУ

Баш редактор
АТТАЛАНЫ Жамал

РЕДКОЛЛЕГИЯ:

БЕППАЙЛАНЫ Муталип (баш редакторну орунбасары), КЪОНАКЪЛАНЫ Хасан (баш редакторну орунбасары), АЛИКАЛАНЫ Владимир, Б ИТТИРЛАНЫ Аминат, ТЕКУЛАНЫ Хауа, ТОКУМАЛАНЫ Хусейн, ТОКЪЛУЛАНЫ Борис (жууаплы секретарь).

ТЕЛЕФОНЛА:
Редакторну приёмныйи - 42-63-01. Баш редакторну орунбасарлары - 42-38-21, 47-26-22. Жууаплы секретарь - 42-66-85.
Секретариат - 40-93-62. Корректорла - 42-63-52

РЕДАКЦИЯНЫ БЁЛЮМЛЕРИ:
Жамауат-политика бёлюм - 42-67-68,42-24-02.
Экономика бёлюм - 42-66-73.
Культура бёлюм - 42-75-82, 42-68-72.
Социальный политика бёлюм - 42-66-76, 47-27-59.
Жанытлыкъла эм спорт бёлюм - 47-26-39, 42-66-71.
Письмола эм реклама бёлюм - 42-37-94.
Тилмачча бёлюм - 47-31-28.
Сурат алыучула - 42-75-82, 42-66-76.
Бухгалтерия - 42-30-87.
Операторла - 47-26-28, 42-39-65.

Редакция авторла бла къагъыт жюрютмейди. Къол жазмалагъа рецензия этилмейди эм ала артха къайтарылмайдыла.
Газетде басмаланнган материаллада айтылгъан оюмла редакцияны оюму бла келишмезге боллукъдула. Алада айтылгъан хар зат ючюн, Россей Федерацияны басманы юсюнден Законуна тийишлиликде материалланы авторлары кеслери жууаплыдыла.
Редакция авторладан 400 газет тизгинден (машинка бла жазылгъан 5-6 бет) кёпню алмайды.
Газет Басманы эм асламы информацияны эркинликлерин къоруулау жаны бла Къабарты-Малкъар регион инспекцияда 1994 жылда 14-чю июнюда регистрация этилгенди.
Регистрация номер —П-0066. Индекс - 51532

Газетни басмагъа КъМР-ни Жаш тёлюню эмда жамауат биригиулени ишлери жаны бла министерстволарыны компьютер службасы хазыр этгенди.
Газет «Тетраграф» ООО-ну типографиясында басмаланнганды. Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 33
Газетлени иелерине тапдырыу ючюн КъМР-ни почта связыны федеральный Управлениясы жууаплыды.
Телефонла: 42-06-51, 42-19-97
Газетлени розницагъа сатыу ючюн КъМР-ни "Роспечать" акционер обществосу жууаплыды.
Телефон: 42-69-34

Номерге графикге кёре 19 сагъатда къол салынады. 21.00 сагъатда къол салынганды.
ГАЗЕТНИ НОМЕРИН ЧЫГЪАРГЪАНЛА:
Караккуланы Асият - дежурный редактор; Гайыланы Рита - жууаплы секретарьны орунбасары; Акушуланы Феруза (1,2,4-чю бетле), Зезаланы Лида (3,5,6 -чы бетле) - корректорла.
Тиражы 3500 экз. Заказ №3072

РЕДАКЦИЯНЫ АДРЕСИ:
360000, Нальчик шахар, Ленин атлы проспект, 5
электронный почтасы: elbor_50@mail.ru